

Eliška Tomalová: Kulturní diplomacie: Francouzská zkušenost.

1. vydání. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008, 128 stran, ISBN 978-80-86506-73-9 (signatura knihovny ÚMV De 55 419 PK).

Provozování tzv. veřejné diplomacie je v současné době chápáno jako nedílná součást zahraniční politiky každého státu. Bez ohledu na různorodost definic, vztahujících se k jejímu konkrétnímu vymezení, lze vysledovat určitou minimální shodu vážící se k náplni, cílům a nástrojům veřejné diplomacie. Veřejnou diplomacii tak můžeme v nejobecnějším slova smyslu chápat jako činnost, jejímž cílem je pozitivně ovlivnit percepci daného státu v zahraničí, přičemž základním nástrojem k jeho dosažení je pravdivá komunikace (srovnej Peterková, 2006). Za specifický a v českém prostředí doposud zanedbávaný aspekt veřejné diplomacie je možné v souladu s recenzovanou knihou považovat kulturní diplomacii, jež se v kontextu globálních změn (nástup informačních technologií, nárůst počtu aktérů zainteresovaných v mezinárodních vztazích) stává stále významnější součástí zahraničněpolitických aktivit státu.

Nelze proto než ocenit snahu Elišky Tomalové vyplnit dosavadní mezeru na českém trhu a nabídnout především odborné veřejnosti vhled do problematiky kulturní diplomacie, doplněné o podrobnou francouzskou kulturnědiplomatickou praxi. Volba francouzského kulturního modelu je vzhledem k autorčinu dlouhodobému zájmu o Francii logická a je třeba ji hodnotit pozitivně. Tomalová na poměrně malém prostoru shrnuje ve čtyřech kapitolách (a v jednostránkovém úvodu) nejdůležitější rysy kulturní diplomacie a na příkladu Francie dokládá jejich praktické fungování. V krátkém úvodu (Tomalová, 2008, s. 7) sama autorka zdůrazňuje cíl publikace, a sice představit českému čtenáři vedle již existujících monografií o veřejné a ekonomické diplomacii také její kulturní rozměr. Je škoda, že konec textu není opatřen alespoň stejně dlouhým závěrečným shrnutím.

První kapitola, nazvaná *Kulturní dimenze zahraniční politiky* (Tomalová, 2008, s. 9–24), pojednává o obecném propojení zahraniční a kulturní politiky státu a ve snaze předejít terminologickému zmatení vyjasňuje řadu obsahově se překrývajících pojmů. Zmíněny jsou výrazy jako *zahraniční kulturní činnost státu*, *zahraniční kulturní politika* a *kulturní diplomacie*, které v podstatě odkazují k tomu samému, vždy však v závislosti na kulturním prostředí. Rozdíl mezi anglosaským (zahraniční kulturní politika a kulturní diplomacie) a francouzským (zahraniční kulturní činnost státu) prostředím je důležitý vzhledem k praktickému naplňování jednotlivých kulturních modelů. V knize samotné je kulturní diplomacie řazena k diplomacii veřejné a spolu s tradiční diplomacii, založenou na bilaterálních a multilaterálních smlouvách, tvoří zahraniční kulturní politiku (dále jen ZKP) státu (viz Tomalová, 2008, obrázek na s. 12). Zásadní rozdíl mezi oběma formami ZKP je v cílové skupině, jež má být aktivitami oslovena. Zatímco aktéři tradiční diplomacie soustředí svou pozornost na diplomaty a oficiální úředníky dané země, účastníci kulturní diplomacie směřují svou činnost k široké veřejnosti. Právě pozitivní vnímání a vzájemné porozumění vytvářejí předpoklad k další spolupráci i v jiných oblastech (ekonomická, politická) než pouze v oblasti kultury.

V další části první kapitoly autorka vymezuje kulturní diplomacii vůči pojmům, jako je *měkká moc* (*soft power*), *veřejná diplomacie* a *nation branding*, jejichž užívání je spjata především s anglosaským světem, respektive s americkou zahraniční politikou. Koncept moci Josepha Nyeho vychází z předpokladu jejího rozdělení na složku „tvrdou“ a „měkkou“. Zatímco tvrdá moc (*hard power*) je „založena na donucovacích prostředcích, měkká moc je silou přitažlivou“ (Tomalová, 2008, s. 14). Jinými slovy řečeno, měkká moc je schopnost státu být pro jiný stát či spíše jeho obyvatelstvo atraktivním, a to v tom nejširším slova smyslu. Kulturní přitažlivost se v tomto případě neomezuje jen na plánované

kulturní aktivity a umělecké projekty, ale rovněž na neformální projevy životního stylu či převažující společenské hodnoty. Největší prostor věnuje Tomalová veřejné diplomacii, respektive nové veřejné diplomacii, o níž hovoříme od 90. let 20. století, a to v souvislosti s rostoucím významem veřejného mínění v mezinárodních vztazích a s využitím moderních komunikačních prostředků v diplomacii (Tomalová, 2008, s. 15). Příznačným rysem veřejné diplomacie je právě nárůst počtu aktérů na obou stranách, kteří tak zpochybňují tradiční „*monopol státu na vnější záležitosti*“ (Tomalová, 2008, s. 16). Veřejná diplomacie může v zásadě směřovat do tří oblastí – politické/vojenské, ekonomické a společenské/kulturní, přičemž kulturní diplomacie je součástí třetí kategorie. Zajímavá poznámka se vztahuje k rozdílu mezi veřejnou diplomacií a propagandou, jejichž společným cílem je pozitivně naladit zahraniční publikum. Zatímco propaganda neumožňuje adresátovi zpětnou vazbu a nutí jej pasivně přijímat dílčí sdělení, principem veřejné diplomacie je rovnocenná komunikace, během níž má příjemce prostor reagovat na vysílané podněty. Poslední část této kapitoly zachycuje tzv. *nation branding* čili budování značky. Tento přístup, mající svou povahou blízko k marketingu a k reklamě, vychází z předpokladu, že stát lze na mezinárodní scéně prezentovat jako produkt, který je možné prodat.

Druhá kapitola, nazvaná *Kulturní diplomacie a její modely* (Tomalová, 2008, s. 25–42), popisuje vedle nejdůležitějších nástrojů kulturní diplomacie také čtyři konkrétní kulturně-diplomatické přístupy, a sice model americký, britský, německý a český. Hlavními aktivitami, do nichž směřují prostředky v rámci kulturní diplomacie, jsou: *kulturní centra, výměny umělců a významných osobností kulturního života, podpora školských institucí daného státu v zahraničí, zahraniční vysílání, včetně kinematografické produkce, podpora překladu literárních děl, akademické výměny či podpora krajských spolků*. Tomalová doplňuje výčet aktivit o konkrétní příklady, což dobře dokresluje jejich rozšíření, jehož míru si mnohdy neuvědomujeme a podceňujeme. Pozornost autorka věnuje také faktorům ovlivňujícím výši a strukturu prostředků směřujících do projektů kulturní diplomacie. Zásadní roli hraje význam kultury v životě každého státu a vztah mezi kulturou a státním aparátem. Francie je příkladem země, v níž stát tradičně organizuje velkou část kulturního života, naproti tomu Spojené státy americké představují protiklad k tomuto do značné míry státocentrickému způsobu řízení. Významnou roli ve využití kulturně-diplomatických prostředků hraje *velikost státu, politická vůle domácích elit, mezinárodní kontext a geografické priority*. Malý stát nemusí rezignovat na kulturní aktivity v zahraničí, nicméně z hlediska omezených finančních prostředků se dá očekávat pečlivější výběr cílových zemí a jejich specifitější zaměření.

Vzhledem k již zmiňované absenci podobné publikace na českém trhu je chvályhodné, že se autorka vedle Francie rámcově zmiňuje též o čtyřech dalších zemích (o Spojených státech amerických, o Velké Británii, o Německu a o České republice) a o jejich kulturně-diplomatických modelech. Díky tomu se knížka stává dobrým „rozcestníkem“ pro zájemce o jejich hlubší poznání a kromě podrobné deskripce francouzské zkušenosti umožňuje alespoň omezené srovnání jednotlivých přístupů. Pokus o komplexnost je třeba hodnotit jednoznačně pozitivně, přestože na některých místech sklouzává text ke zkratkovitosti. Je také škoda, že není na tomto místě text opatřen větším počtem odkazů na konkrétní instituce, což by podstatně ulehčilo dohledávání praktických informací.

Svým rozsahem i zpracováním je zásadní třetí kapitola, pojmenovaná *Kulturní diplomacie – francouzská zkušenost* (Tomalová, 2008, s. 43–92). Na padesáti stranách textu je podrobně vylíčen francouzský kulturní model, jeho historické formování a dílčí specifika, praktické fungování i limity, vyplývající z tradiční francouzské snahy pokrýt co možná největší spektrum aktivit téměř všude ve světě. Stranou zájmu nezůstaly ani technické a formální podrobnosti, týkající se financování či případných reform francouzského modelu. Z použitých zdrojů i schopnosti spojit dílčí fakta v koherentní celek je patrná autorčina výborná jazyková vybavenost a praktická znalost francouzského prostředí. Tomalová

se tak vyvaruje častého nešvaru, a sice psaní „od stolu“ bez přímé zkušenosti či jazykové kompetentnosti.

Pozornost si zaslouží zmínka o ideji panlatinismu (Tomalová, 2008, s. 50), jež měla zastítit francouzské ambice ovládnout v době americké občanské války Jih a na základě „kulturní podobnosti“ zde rozšířit vliv „románské civilizace“. Právě USA představují „hluché místo“ francouzské (nejen) kulturní diplomacie, což se zřetelně projevuje jak v proklamované neochotě používat anglosaskou terminologii, tak v absenci rozmístění kulturních středisek na americkém kontinentě (viz Tomalová, 2008, tabulka na s. 74). Značný prostor je po právu věnován významu francouzštiny a převažující neochotě připustit její oslabení na úkor angličtiny, přestože by tento krok mohl vést k rozšíření francouzské kultury do nových oblastí. Jednou z největších francouzských zvláštností je přetrvávající důraz na šíření původní francouzské audiovizuální produkce, která pro tyto potřeby disponuje řadou audiovizuálních atašé, majících prezentaci francouzské kinematografie na starosti¹ (Tomalová, 2008, s. 61). Podobně významnou roli sehrává francouzské televizní a rozhlasové vysílání, jež však na rozdíl od britské BBC World Service či německého Deutsche Welle trpí určitou roztržitostí.

Poslední část, nazvaná *Francie jako obránce kulturních témat na mezinárodní scéně* (Tomalová, 2008, s. 93–105), dokresluje obraz francouzských kulturních aktivit v rámci mezinárodních organizací. Co do rozsahu je kapitola spíše doplněním předcházejícího textu, nikoli tedy zcela vyčerpávající analýzou francouzských bilaterálních a multilaterálních aktivit. Přesto je dobré, že autorka nerezignovala na oblast tradiční diplomacie, do níž podobné aktivity řadí (viz první kapitola textu), a pokusila se zachytit francouzskou činnost zejména v rámci Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO). Přínosné je především zdůraznění tradičního propojení francouzské kulturní diplomacie s rozvojovou problematikou, díky níž se Francii dostává mimořádné pozornosti ze strany právě rozvojových zemí. Francouzské lpění na obhajobě *kulturní výjimky* či později *kulturní rozmanitosti* (Tomalová, 2008, s. 94) je v ostrém kontrastu s americkým smyslem pro liberalizaci světového obchodu, jež by se měla podle USA vztahovat i na kulturní statky. Právě Francie (spolu s Kanadou, respektive s Quebeckem) nejvýrazněji přispěla k přijetí *Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů*, jež poskytuje Francii další prostor k šíření vlastní (respektive frankofonní) kultury.

Závěr knihy je opatřen dvěma přílohami, a sice stručnou tabulkou shrnující americký, britský, německý, český i francouzský kulturní model a českým zněním *Úmluvy UNESCO o ochraně a rozmanitosti kulturních projevů*. Poslední stránky obsahují seznam použité literatury a zdrojů, u nichž však bohužel není jasné, jakým způsobem dospěla autorka k jejich uspořádání. Dokumenty, jak Tomalová uvádí, jsou řazeny chronologicky, tedy podle data svého vydání, nicméně ani u jednoho z textů stažených z internetu se nevykazuje datum náhledu. Data nejsou uváděna ani v samotném textu, kde jsou přímo citována. Další sekce je tvořena rozhovory vedenými samotnou autorkou, není však zcela zřejmé, podle jakého klíče jsou seřazeny. Poslední část tvoří články a publikace, z nichž je patrné, že autorka pracovala s kvalitní literaturou a řadu textů na podobné téma již publikovala.

Po faktické stránce nelze recenzované publikaci příliš co vytknout. Tomalová zpracovává nové, v českém prostředí neznámé téma a jasně ukazuje, že této problematice rozumí. Méně pozornosti se však dostalo formální úpravě textu. Vedle zmiňovaného seznamu literatury se chyba vloudila do zápatí první kapitoly, které mylně označuje daný text jako *Úvod*, ačkoli kapitola nese název *Kulturní dimenze zahraniční politiky*. Stejně tak nadpis čtvrté kapitoly je vytištěn v jiném fondu než předcházející tři části. Sjednocení by si také zasloužilo v poznámkách pod čarou používané odkazování na tentýž zdroj – někdy se můžeme setkat s výrazem *ibid.*, a jindy *tamtéž*, chybně je také uveden zdroj na straně 16, kde autorka omylem citovala dílo Wanga oxfordskou metodou, ačkoli ve zbytku textu důsledně užívá odkazování pod čarou.

RECENZE

Přes uvedené výhrady, které lze přičíst na vrub spíše špatné práci korektora než autorčině nedůslednosti, se čtenáři dostává do rukou ucelená publikace, nabízející přehledné a odborně kvalitní zpracování fenoménu, jemuž se doposud nedostalo v českém prostředí adekvátní pozornosti.

Linda Piknerová

¹ Francouzské audiovizuální kultuře a významu televizního vysílání se Eliška Tomalová věnuje ve svých článcích uveřejněných v časopise *Mezinárodní politika* (Tomalová, 2006 a; Tomalová, 2006 b).

Literatura

- Peterková, Jana (2006): Veřejná diplomacie – jen módní pojem nebo skutečná změna? *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), číslo 3, s. 83–99.
- Tomalová, Eliška (2006 a): Francouzská zahraniční audiovizuální politika: Globální vysílání po francouzsku. *Mezinárodní politika*, ročník XXX (2006), číslo 7, s. 12–13.
- Tomalová, Eliška (2006 b): Zpravodajská televize CFII: Nový nástroj francouzské zahraniční politiky. *Mezinárodní politika*, ročník XXX (2006), číslo 5, s. 35–36.